

Çıkarılan son vergi yasası ve alınan ekonomik kararların Türk turizmüne olası etkileri

METİN KOZAK

Her ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de ekonomik kazanç sağlamak amacıyla son 10 yıllık dönemde turizm sektörüne daha çok önem verilme-ye başlanmış ve turizm, Türk ekonomisinin lokomotif sektörü olarak benimsenmiştir. Bununla birlikte, Türk turizmi henüz istenilen düzeye ulaşmadığı gibi, ulusal ve uluslararası düzeyde kendisini gösteren dalgalanmalar ve yapılan bazı teknik hatalar sonucunda istikrarsız bir gelişme hakim olmuştur. Turizm sektörüne tahsis edilen kredilerin dengeli bir şekilde dağıtılamaması ve söz konusu kredilerin amacına ulaşmaması sonucunda sermaye verimliliğinin düşük düzeyde seyretmesi, yatak kapasitesindeki artışa paralel olarak tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine gereken önemin verilmemesi ve son olarak da, Türk turizminin kontrolünün yabancı tur operatörlerine verilmesi, yapılan hatalardan yalnızca birkaçıdır. Nitekim son yıllarda Türkiye'ye yönelik dış turizm talebinde dalgalanmaların görülmesi, tesis fiyatlarının göreceli olarak düşürülmesi ve yabancı turistler gözünde Türkiye imajının olumsuz şekilde değiştirilmeye çalışılmasında yabancı tur operatörlerinin rolünü görmek mümkündür. 1994 yılı turizm sezonunun Türkiye açısından sönük geçeceğine ilişkin işaretlerin gelmeye başladığı, içinde bulunduğumuz günlerdeki gelişmelerden anlaşılmaktadır.

Böyle bir ortamda, Türkiye'de faaliyet gösteren bazı turizm işletmelerinin (konaklama işletmeleri ve seyahat acentelerinin) son 10 yıllık dönemde olduğu gibi, "devletin turizm sektörüne gereken ilgi ve yardımı göstermediği" şeklindeki

bir kısır döngüden kurtulmamış olmaları üzücüdür. Bize göre, devlet daha önceki yıllarda özellikle otel işletmelerine gereğinden fazla yatırım ve işletme kredisi vermesinin yanı sıra diğer bazı finansal ve teknik kolaylıklar da sağlamıştır. Ancak bu krediler ve kolaylıklar, söz konusu işletmeler tarafından rantabl kullanılmamıştır. Bu kaynaklar rantabl kullanılmış olsaydı, toplam vergi yükü içerisindeki turizm sektörü payının 1984 yılından itibaren düşüş göstermemesi gerekirdi. Bir yandan devlet tarafından teşvik verilmemesini ve diğer finansal kolaylıkların sağlanmamasını eleştirmek, diğer yandan da ekonomide özel sektör girişimciliğini savunmak tartışılması gereken bir konuyu oluşturmaktadır.

Bu yazıda, 1993 yılının son günlerinde çıkarılan vergi yasasında turizm sektörü ile ilgili kararların yanı sıra 16 Şubat 1994 tarihinde uygulamaya konulan devalüasyon kararları ile daha sonraki dönemlerde uygulanmaya konulan günlük kur politikaları sonucunda kendisini gösteren gelişmelerin gelecek dönemlerdeki, Türk turizmi üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri ele alınacaktır. Son kısımda ise, ülkemizde güncel ekonomik kararları oluşturan "5 Nisan Ekonomik Kararları"nın turizm sektörü üzerindeki etkisi konusunda kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

Çıkarılan vergi yasasının Türk turizmi açısından değerlendirilmesi

Türk malî yapısında yenilikler yapmayı öngören vergi yasasının 1993 yılının son günlerinde kabul edilmesi ile birlikte, 1994 yılı turizm sezonu için ha-

ABSTRACT

THE POSSIBLE IMPACTS OF THE RECENT TAX LAW AND ECONOMIC DECISIONS WITH REGARD TO TURKISH TOURISM INDUSTRY

This article reports on the issues and the implications of the recent tax law as well as the most important elements of the legislation about the daily changing rate of exchange which became effective on February 16, 1994. In this context the author provides an overview of the new situation, followed by a discussion of tourism industry concerns regarding both the positive and negative impacts. In the final section, the article concludes that the new legislation is widening and will have both positive and negative effects on the tourism industry.

Metin Kozak, Muğla University Muğla Vocational Training School, Muğla Turkey.

Metin Kozak, Muğla Üniversitesi Muğla Meslek Yüksek Okulu'nda öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.

zırlıklarını sürdüren konaklama işletmeleri ve A Grubu seyahat acenteleri düş kırıklığına uğradılar. Çünkü söz konusu vergi yasasında, turizm işletmelerinin üzerinde titredikleri, kendilerini yakından ilgilendiren bazı istisnaların kapsamı değiştiriliyor ve Kat Değer Vergisi (KDV) oranı % 12 düzeyinden % 15'e yükseltiliyordu. Katma Değer Vergisi oranının artırılmasını öngören madde, 1994 yılı fiyatlarını 1993 yılında belirleyen ve yabancı tur operatörleri ile olan sözleşmelerini 1993 yılında tamamlayan konaklama işletmeleri ile A grubu seyahat acentelerini yakından ilgilendirmekteydi. Sözleşmelerin imzalamasından sonra böyle bir kararın alınması, 1994 turizm sezonundan umutlarını başlangıçta kesen konaklama işletmelerini ve A grubu seyahat acentelerini finansal açıdan zor durumda bırakmıştır. Söz konusu turizm işletmeleri aradaki % 3 düzeyindeki KDV farkını, bu aşamada müşterilerine yansıtamayacakları için, ya kasadan ödemek zorunda kalacaklar; ya da diğer ekstra gelirlerinden karşılamak için bazı mal ve hizmet fiyatlarında artışa gideceklerdir. Örneğin otel işletmeleri ekstra yiyecek ve içeceklerin satış fiyatları ile telefon görüşme ücretlerini arttırırken seyahat acenteleri de, düzenleyecekleri günlük veya haftalık turların satış fiyatını arttırmak isteyecektir. Üçüncü bir yöntem olarak da, işletme giderlerini kısmak zorunda kalacaklardır. Emekyoğun özelliği nedeniyle konaklama işletmeleri ile seyahat acentelerinin bu konuda uygulayacakları ilk yöntem, personel giderlerinin azaltılması olacaktır. Bunun için de, (a) daha az sayıda personel istihdam edilmesi; (b) personelin çalışma saatlerinin artırılması; (c) personel ücretlerinin düşürülmesi gündeme gelecektir. Nitekim konaklama işletmelerinin bu yönde adımlar attıkları ve 1994 turizm sezonunda daha çok, stajyer personel istihdam etmeye yöneldikleri görülmektedir.

Vergi yasasında turizm işletmeleri ile ilgili olarak yer alan yeni düzenleme

ile, 10 yılını dolduran turizm işletmelerinin elde ettikleri kararların % 25'lik kısmını Kurumlar Vergisi olarak ödedikleri öngörülmektedir. Daha önce, yürürlükte olan Kurumlar Vergisi yasasının 8. maddesine göre, Turizm Bakanlığı'ndan turizm işletme belgesi almış işletmeler ile seyahat acentelerinin bir yıl içinde elde etmiş oldukları döviz gelirlerinin % 20'lik kısmı kurumlar vergisinden muaf iken, sadece % 10'luk kısmı stopaja tabi tutuluyordu.

Bu gelişmelere bağlı olarak devletin, turizm sektörüne sağladığı istisnalardan kurtulmayı amaçladığı söylenebilir. Birçok turizm işletmesi bu gelişmeden şikayetçi olabilir, ancak yapmış olduğu çalışmalar sonucunda kasasına kaynak aktarması devletin sürekliliği açısından zorunludur. Oysa sağlanan istisnalar sonucunda, yukarıda da değinildiği gibi, toplam vergi yükü içerisinde turizm sektörünün payı 1984 yılından itibaren azalmaya başlamıştır.

Diğer yandan, 1993 yılında sadece Türkiye Kalkınma Bankası tarafından turizm sektörüne, toplam 20.632 yatak kapasitesi için tahsis edilen kredi miktarı 1.755.0 milyar TL'dir. Bunun 1994 yılında 26.820 yatak kapasitesi için 2.240.0 milyar TL düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir(1). Ancak verilen bu kredilerin geri dönüşü, bazı durumlarda ve dönemlerde mümkün olamamaktadır. Devletin, sağlamış olduğu kredi vb. finansal kolaylıklar sonucunda uluslararası turizmde istenilen düzeyde pay alamaması ve turizm sektöründen elde ettiği vergi gelirlerini tahsil edememesi, kaynakların rantabl kullanılmadığı anlamına gelmektedir.

Uygulanan devalüasyon politikalarının Türk turizmine etkileri

Bilindiği üzere, devalüasyon, ulusal paraların sabit tutularak (diğer yabancı paralar karşısında) dış değerinin düşürülmesi anlamına gelmektedir. Özellikle

Türk mali yapısında yenilikler yapmayı öngören vergi yasasının 1983 yılının son günlerinde kabul edilmesi ile birlikte, 1994 turizm sezonu için hazırlıklarını sürdüren konaklama işletmeleri ve A grubu seyahat acenteleri düş kırıklığına uğradılar.

24 Ocak 1980 ekonomik istikrar tedbirlerinden sonra önemli bir gelişme olarak kendisinden söz ettiren 5 Nisan ekonomik kararlarının, 1994 yılı turizmin sezonunda da belirsizliğini devam ettiren Türk turizmi açısından bazı olumsuz etkileri olacaktır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde uygulanan devalüasyon politikaları dış borç miktarının ve ithalat harcamalarını arttırdığı için ülke ekonomisi üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Bununla birlikte, konu turizm sektörü açısından ele alındığında, ülkenin yabancı turistler gözündeki imajı değişerek çekiciliği artacaktır. Şöyle ki, ulusal parasının değerinin en yüksek olduğu bir ülkeye seyahat etmek isteyen bir turist, uygulanan para politikaları sonucunda ülke içindeki satın alma gücünün artması ile birlikte aradaki farkı; a) daha uzun konaklama yaparak; b) ülke içinde daha fazla extra harcama yaparak değerlendirmek isteyecektir. Bunun sonucunda da, sahip olduğu seyahat bütçesi ile beklediğinden daha fazla miktarda mal ve hizmet alabileceğini düşünerek, gelecek dönemlerde de aynı bölgeye tekrar gelmek isteyecektir. Böylelikle, o ülkeye yönelik turizm talebi ile birlikte, ülkenin turizm gelirleri de artış gösterecektir.

Turistler, gidecekleri ülkelerde kendilerine ölçü olarak döviz kurlarını almaktadırlar. Turistlerin çok azı gidecekleri ülkedeki fiyatları tümüyle bilmekte; diğerleri ise fiyat düzeylerini, kendi paralarının döviz kuru üzerinden değerini saptayarak tahmin etmek istemektedir⁽²⁾. Nitekim yapılan araştırmalarda, seçilen değişkenler arasında döviz kurunun, Türkiye'ye yönelik dış turizm talebi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir⁽³⁾. Yine yapılan araştırmalarda, turizm talebinin yüksek katsayılar verdiği gözlenmiştir. Elde edilen bu sonuç da, turistik mal ve hizmet fiyatlarında meydana gelen değişimin talep miktarında daha fazla değişmeye yol açacağı anlamına gelmektedir⁽⁴⁾.

Buraya kadar yapılan açıklamalarda, ülkede uygulanan devalüasyon politikalarının Türk turizmi üzerindeki olumlu etkilerine yer verilmiştir. Diğer yandan,

turizm sektöründe uygulanan fiyatların göreceli olarak düşmesi sonucunda, düşük gelir grubunda yer alan daha fazla sayıda yabancı turist ülkeye gelmeye başlayacaktır. Böylelikle, bir yandan yüksek doluluk oranıyla çalışılmasına karşılık, diğer yandan turist başına harcama miktarında önemli bir artış gözlenmeyeceği gibi toplam turizm gelirleri de sabit kalacaktır.

İkinci olarak, uygulanan devalüasyon politikaları sonucunda turizm işletmelerinin gelirleri TL olarak artarken, döviz bazında elde edecekleri gelirler aynı oranda artış göstermeyecektir. Bu nedenle işletmeler, fiyat belirlemede yabancı para birimlerini (dolar, mark vd.) dikkate almak isteyecekleri için, sonuçta bölgesel enflasyon da körüklenmiş olacaktır. Böylelikle dış turizme yönelik hizmet sunan bazı turizm bölgeleri yerli turistler açısından çekiciliğini kaybedebilecektir.

Son ekonomik kararların Türk turizmi açısından değerlendirilmesi

24 Ocak 1980 ekonomik istikrar tedbirlerinden sonra önemli bir gelişme olarak kendisinden söz ettiren 5 Nisan ekonomik kararlarının, 1994 sezonunda da belirsizliğini devam ettiren Türk turizmi açısından bazı olumsuz etkileri olacaktır. Bunlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Bilindiği gibi, turizmin en fazla etkilediği enflasyon türü, talep ve maliyet enflasyonlarıdır. Son kararlardan sonra mal ve hizmet fiyatlarında kendisini gösteren %100 düzeyindeki fiyat artışları, sonuçta turizm işletmelerinin girdi fiyatlarına da yansımaktadır. Böylelikle yüksek maliyet yüzdeleriyle çalışmak zorunda kalan işletmeler, satış fiyatlarını arttırmak, personel ücretlerinden tasarruf sağlamak gibi değişik alternatiflere yönelmek isteyeceklerdir. Ancak ülke dışında kendisini gösteren gelişmeler, Türk

turizmini olumsuz yönde etkileyerek 1994 turizm sezonunda birçok konaklama işletmesini düşük doluluk oranlarıyla çalışmak zorunda bıraktığı gibi, bazılarının da kapanmasına yol açmıştır.

2. Sözkonusu kararların beraberinde getirdiği ekonomik denge vergisi, net aktif vergisi ve ek gayrimenkul vergisi gibi finansal açıdan işletmeleri derinden etkileyecektir. Gelirleriyle giderlerini karşılamada güçlük çektikleri bir dönemde, işletmelerin bu yükü nasıl karşılayacakları ayrı bir merak konusunu oluşturmaktadır.

3. Son ekonomik kararlar sonucunda banka faizleriyle birlikte kredi faizlerinde de önemli artışlar gözlenmiştir. Bu gelişme ve söz konusu belirsizlikler, halen devam eden turizm yatırımlarının önce kısa dönemde, daha sonra da uzun dönemde olumsuz yönde etkilenmelerine yol açacaktır. Ayrıca önümüzdeki turizm sezonunda yaşanması olası görülen finansal krizi aşabilmeleri için turizm işletmeleri; a) işletme kredisi alarak; b) işletmeyi elden çıkararak bu soruna çözüm aramak zorunda kalacaklardır.

4. Bu kararların diğer bir etkisi de, son yıllar da kendisini hissettiren iç turizm hareketleri üzerinde görülebilecektir. Halkın reel satınalma güçlerinin azalmasının yanı sıra konaklama ve ulaştırma fiyatlarında görülen fiyat artışları, sonuçta vatandaşların iç turizm hareketlerine katılmalarında önemli bir engel olarak kendisini gösterebilecektir. Bu olumsuz gelişme ise, dış turizmden aradığını bulamayan Türk turizminin iç turizmde de önemli bir gelişme gösteremeyeceği anlamına gelmektedir.

Diğer yandan, daha önce de belirtildiği gibi, Türkiye'de yaşanan enflasyon oranının uygulanan devalüasyon oranı ile paralel olması, fiyat artışlarının yabancı turistlere yansıtılmamasına yardımcı olmaktadır. 5 Nisan kararlarının önce-

sini ve sonrasını oluşturan devalüasyon politikaları Türk turizmi açısından 1994 turizm sezonu için önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Türkiye'de son altı aylık dönemde kendisini gösteren ekonomik gelişmeleri kısa dönemde turizm sektörünü de olumlu ve olumsuz yönde etkileyeceği beklenmektedir. Çıkarılan vergi yasası ile alınan son ekonomik kararlar, turizm işletmelerinin kısa dönemde finansal açıdan çeşitli sorunlarla karşılaşmalarına yol açabilecektir. Bu olumsuz gelişmeler, değişik kesimlerdeki yöneticiler ile turizm sektörüyle doğrudan olduğu kadar dolaylı ilişkisi bulunan birçok kişiyi de rahatsız edecektir. Dış turizm açısından bu konuda yapılması gereken, sektör temsilcileri ile devletin ilgili organlarının eşgüdümü doğrultusunda talebin artırılması için yurtdışına yönelik tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine daha çok önem verilmesi olmalıdır. İç turizm açısından ise, yine aynı eşgüdüm doğrultusunda iç turizm hareketleri teşvik edilmelidir. Unutulmamalıdır ki, yaratılan arz kapasitesi talebin subjektif ve objektif gereksinimlerini karşılamaya yonelektir.

Notlar

(1) Kalkınma Dergisi, Türkiye Kalkınma Bankası Yayını, Şubat 1994, Sayı:45, s:1.

(2) SMERAL, Egol, "Tourism Demand Economic Theory and Econometrics: An Integrated Approach", Journal of Travel Research, Spring 1988.

(3) KOZAK, Metin, Türkiye'nin Turistik Arz Kapasitesi ve Turistik Arz ile İlgili Ekonomik Değişkenlerin Dış Turizm Talebine Etkisi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1993.

(4) ORHAN, Orhan, Turizm Talebinin Yapısal Analizi ve Türkiye'ye Yönelik Turizm Talebini Etkileyen Faktörler, (Basılmamış Doçentlik Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 1991.

Türkiye'de son altı aylık dönemde kendisini gösteren ekonomik gelişmelerin kısa dönemde turizm sektörünü de olumlu ve olumsuz yönlerden etkileyeceği beklenmektedir. Çıkarılan vergi yasası ile alınan son ekonomik kararlar, turizm işletmelerinin kısa dönemde finansal açıdan çeşitli sorunlarla karşılaşmalarına yol açabilecektir.